

EGYETLEN KENYÉR VOLT A HAJÓBAN: JÉZUS AZ EUCHARISZTIKUS HAGYOMÁNY ELŐ- KÉPEI ÉS FORMÁI A PÁSKAVACSORÁTÓL AZ ÚRVACSORÁIG

Csermely Péter

1958-ban született
Budapesten.

Evangelikus lelkész,
a Semmelweis
Egyetem professzora,
hálózatkutató,
akadémikus.
Legutóbbi írását
2022. 3. számunkban
közöltük.

A cikk címe a Márk szerinti evangélium leírásában a négyezer ember megvendégelése utáni részre utal, amikor Jézus hajón megy a tanítványaival, akik a farizeusok kovászának említésekor tanakodni kezdenek, hogy nincs kenyérük. A bevezető igeszakasza e résznél: „Pedig elfelejtettek kenyeret vinni, és csak egyetlen kenyér volt náluk a hajóban” (Mk 8,14). Abból, hogy az apostolok utána azon tanakodnak, hogy nincs kenyérük, milyen szépen következik az az értelmezés, hogy Jézus Urunk volt a maga személyében a hajóban lévő egyetlen kenyér. Urunk ma is az egyetlen kenyér a számunkra – legyünk bármelyik Hozzá hű keresztény felekezet tagja. Ebben e szemléletben fogant az a 2022 márciusában a magyarszéki sarutlan kármelita kolostorban tartott ökumenikus lelkigyakorlat az Eucharishtiáról, amelyet vezethettem. Ennek néhány gondolatát osztom meg itt a kedves Olvasóval.

A hálaadás motívuma (amelynek görög megfelelőjéből az eucharisztia szó származik) a Szentírásban nemcsak a szerzési ígék bevezetéseként, hanem az előbb már említett négyezer (illetve ötezer) ember megvendégelésében is Jézus mindenk előtt való, indító cselekvése. Igen méltó tehát, hogy e közös névvel tudjuk említeni Urunk testét és véréit – kifejezve a saját örömezésünket és hálaadásunkat is. Az Eucharisztia a szentségek szentsége (Szent Ágostonnál: *sacramenta principalia*), a II. Vatikáni zsinat értelmezésében csúc és forrás (*culmen et fons*). Az Eucharisztia a keresztség mellett az a másik szentség, amelyet a Szentírás tanúsága szerint Jézus maga rendelt el, látható jele van és az üdvösség ígérete fűződik hozzá. (Az evangélikus egyházban e három jellemző alapján ezt a két szentséget értelmezzük szentségként.)

Az Eucharisztia a nagy titok, amelynek kozmikus jelentősége van. „A teremtet valóság az Oltáriszentségben találja meg legnagyobb felmagasztalását... Az Úr a megtestesülés misztériumának csúcspontján egy anyagdarabon keresztül akart eljutni lényünk legmélyébe. Nem felülről, hanem belülről, hogy saját világunkban találkozassunk vele. Az Eucharishtiában már megvalósult a teljesség, s ez az univerzum éltető középontja... Az Oltáriszentségben jelen lévő, megtestesült Fiúhoz csatlakozva az egész kozmosz hálát ad Istennek” (Ferenc pápa: *Laudato si*, 236). Az Eucharisztia egybefogja a múlt, a jelen és a jövő idődimenzióit az emlékezésben, a közösségben, az Eucharisztia által létrehozott egyházban és az üdvösség eszkatológiai kiteljesedésében.

Az Eucharisztia jelenlétének csodájában az ige kitüntetett szerepét (amelyet az evangélikus szemlélet is annyira hangsúlyoz) már Alexandriai Szent Atanáz (298–373) Eutükhosz által megőrzött töredéke is kiemelte: „Látni fogjátok, amint a leviták kenyeret és kehelyben bort hoznak, és leteszik őket az oltár asztalára. Amíg a könyörgő imák el nem mondottak, ez csak kenyér és bor. [...] De miután a fenséges imák, és szent könyör-

**Az Eucharisztia
mint közös
hálaadás**

VIGILIA

71

gések elmondattak, az Ige száll le a kenyérbe és a borba [...] és a kenyér Urunk Jézus Krisztus testévé, a bor pedig vérévé válik.”¹ Az eucharisztikus hagyomány sok eleme már a kereszténység korai századaitól kezdve is alakult és formálódott. Gelasius pápa az 5. században még ezt írta a két szín alatti áldozásról, amely ezer évvel később pusztító hitviták tárgya lett: „Amazok pedig vagy a teljes szentséget fogadják, vagy fosztassanak meg tőle egészen. Nem lehet ugyanis nagy szentségtörés nélkül kettéválasztani ezt a szent titkot, amely egy és ugyanaz” (Canoni, 151). Mekkora áldás a számomra, mint a katolikus lelkiesség számos elemével rokonszenvező evangélikus számára, hogy a II. Vatikáni zsinat óta az álláspontok ebben is sokat közeledtek egymáshoz.

A szentáldozás gyönyörű, két szín alatti gyakorlatát írja le Jeruzsálemi Szent Cirill (313–387) az 5. műsztagogikus katekizisében: „Amikor oda-járuasz, ne kinyitott tenyérrel, és szétfeszített ujjakkal jöjj, hanem egyik tenyered legyen a másik tenyered trónja, így fogadd az eljövendő Királyt és tenyered hajlatába fogadd Krisztus testét, rámondva az áment. Elővigyázattal szenteld meg a szent test hozzáérítésével szemeidet, ügyelj rá, nehogy valamennyi is elmorzsolódjon belőle. [...] Miután részesültél Krisztus testében, járulj vérének kelyhéhez. Kezedet ne nyújtsd magasba, ellenkezőleg, hajolj meg, és hódolattal térdet hajtva mondd az ámen-t [...]. Amíg ajkaid nedvesek, ujjaiddal érintsd meg, és utána érintsd meg vele szemedet, homlokodat és a többi érzékszervedet” (Egyházatyák, 171.).

E rész végezetéül Szent Cipirán (200–258) Caelicius püspöktársának írt 63. levelét idézem a katolikus egyház gyakorlatának szép szimbolikájáról: „Mert ha valaki csupán bort ajánlana fel, akkor az Krisztus vére lenne – nélkülünk. Ha pedig csak vizet, akkor az nép lenne Krisztus nélkül. De amikor a kettőt elegyítjük, és ebben az egyesült keverékben kölcsönösen összekapcsolódnak, akkor beteljesedik a lelki és mennyei szentség.” „A bornak és a víznek ez a keveredése és egyesülése az Úr kelyhében jön létre, hogy az elegy többé ne válhasson szét. Ezért az egyházat – vagyis az egyházban lévő népet, aki erősen és híven ragaszkodik ahhoz, amiben hisz – semmi sem választhatja el a Krisztustól: folyamatosan kitart mellette, és ez az eltéphetetlen szeretetkapcsolat örökké fennmarad.” „Az Úr teste sem lehet csupán liszt vagy víz, hanem egybe kell gyúrni őket, hogy kapcsolódjanak, és egyetlen kenyértésztává álljanak össze. Ebben a szentségben a nép egyesülése is megmutatkozik: ahogyan a sok mag egybegyűjtése, megőrlése, és összekeverése egyetlen kenyeret alkot, ugyanúgy mi is egy test leszünk Krisztusban, aki a mennyei kenyér, a mi tömegünk ugyanis hozzá tartozik, és vele egyesül” (Egyházatyák, 142.). Csak kívánni tudom, hogy mi valamennyien, akik az Eucharisztia szentségében részesülünk, egy test legyünk a Krisztusban. Ámen.

¹ Dennis Billy CSSR: *Szépséges Eucharisztia. Egyházatyák az Eucharisztiairól.* (Ford. Paulik Péter.) Szent István Társulat, Budapest, 2020, 159. – E többször hivatkozott művet *Egyházatyák* rövidítéssel fogom idézni a továbbiakban.

Szépek voltak a számomra Henri Boulad gondolatai arról, hogy a felajánlás, az áldozat, az égőáldozat és a záró lakoma ószövetségi képei sorra megfeleltethetők az inkarnációnak, a kereszthalálnak, a feltámadásnak és mennybemenetelnek, valamint a lakoma az Eucharisztia². Az Eucharisztia egyik első ószövetségi előképét, az Egyiptomból menekülő népnek az égből hulló mannát Jézus a kapernaumi beszédében felelteti meg a saját testének: „Bizony, bizony, mondom nektek, nem Mózes adta nektek a mennyei kenyeret, hanem az én Atyám adja nektek az igazi mennyei kenyeret” (Jn 6,32). Egy másik előképként a Teremtés könyvében Melkisédek, aki kenyeret és bort vitt ki Ábrám/Ábrahám-nak (14,17), a Zsidókhoz írt levél szerzője a 110. zsoltár alapján hozza összefüggésbe Jézussal, a „Melkisédek rendje szerinti főpappal” (Zsid, 5,6).

Szent Jeromos Melkisédek kenyér és bor áldozata mellett a páskabarányt tartotta az Utolsó Vacsora előképének. Méltán, hiszen az Utolsó Vacsora Urunk szavai szerint is páskavacsora volt. „Vágyva vágytam arra, hogy szenvedésem előtt megegyem veletek ezt a páskavacsorát” (Lk 22,15). Milyen szép arra gondolni, hogy Urunk vágya a szenvedése előtt nemcsak az ünnepi, közös vacsorára, hanem az Eucharisztia misztériumának megalapítása miatti öröme is vonatkozhatott. Így, ebben a kettősségben (valamint a majd a kereszten elmondott „elvégeztetett”-re irányuló vágyban) értelmezhető a számomra e mondatban Urunk „teljességgel ember” és „teljességgel Isten” mivolta egyszerre. Éljük át Urunknak a velünk való egyesülésre irányuló vágyát mi is a saját, az Eucharisztiaira irányuló vágyunkban!

Jézust a húsvéti báránnyal legfontosabb ige-helyekként Keresztelő Szent János (Jn 1,36), Pál apostol a Korinthusiakhoz írott első levelében (5,7b) és a Jelenések könyve azonosítja. Mennyire tanulságos, hogy a ghenti (Hubert és Jan van Eyck által 1426 és 1432 között festett) oltárkép nemrég történt rekonstrukciója előtt, az oltárkép központi alakja, Isten Báránya egy bárány szemű és bárányarcú bárány volt. A restauráció során derült ki, hogy az eredeti, középkori festményen a Bárány egy teljesen emberszemű, emberarcú Bárány volt – ahogyan szerencsés utókorként ma újra láthatjuk. A későbbi századok emberének zavaró volt az emberszemű Bárány tekintete, és átpingálta „valódi” báránnyá. Mivel a Bárány a képen az imádat tárgya, ezzel a korábbi átfestéssel sikerült az oltárképet szinte bálványimádássá átalakítani. Mégis vállalták a korábbi századok mindezt, mert annyira zavarba ejtő Isten Bárányának a tekintete. Érdemes elgondolkoznunk ezen nekünk is. Mennyire ejt miket zavarba Jézus tekintete ma, most? Szoktunk-e, tudunk-e Jézus szemébe nézni? Vagy átfestjük, eltakarjuk inkább?

A páskabarányt is elfogyasztó páskavacsora mai zsidó formája a szédervacsora. Ha végigmegyünk a szédervacsora nagyon precízen meghatározott rendjén, akkor felfedezhetjük benne a mise (illetve az istentisztelet) két pólusát: az igei részt, igemagyarázattal (igehirdetéssel, tulajdonképpen: szentbeszéddel) és az áldozati részt a megtört kenyérrel és az áldás

² Henri Boulad: *A misztikus test*. (Ford. Illés István.) Ecclesia, Budapest, 1994, 194–204.

**Az eucharisztikus
hagyomány formái**

kelyhében ivott borral. Nagyon szép az a számomra, hogy a liturgikus hagyományaink ritmikussága, kiteljesedése és hálaadó öröme ennyire megőrződött az évezredek során.

Sokkal több azonosság él a katolikus és evangélikus eucharisztia-felfogásban és hagyományban, mint azt elsőre gondolnánk. A legfontosabb egyezés, hogy az evangélikus hit is az Úr Jézus Krisztus testének és vérének tartja a „kenyeret” és a „bort” a szerzési igék elhangzása után. Az átalakulás pontos módjával és mikéntjével az evangélikus értelmezés nem foglalkozik. Luther Márton ezt Révai Ferenchez, Túróc megye főispánjához, későbbi nádorhoz 1539-ben írt levelében így foglalta össze: „Az volna a legnyomorultabb Isten, aki nem mondja, vagy nem cselekszi meg, ami nekünk hihetetlen, mert úgy elvégre a hitnek egy cikke sem maradna meg, ha azokat a mi értelmünk ítélete szerint kellene mérlegelnünk.”

További azonosság a katolikus és evangélikus Eucharisztia-felfogás között, hogy mindkét egyház szentségnek tartja az Eucharisziát, és a liturgia szerzési igéi azonosak. Sok más szövegszerű és szemléletbeli egyezés is található, így például a communio és a szentség vételének méltó módja, amely a hagyományos evangélikus szertartásban a térdeplés. Ezek mellett számos eltérés is van, így már maga a szentség leggyakrabban használt neve (szentáldozás, illetve úrvacsora) más. Különbségek vannak a cselekvő, a jelenlét, az átváltoztatás és az áldozati jelleg értelmezésében, a szentség kiszolgáltatójának ordinációja, illetve apostoli szukcessziója, valamint az úrvacsora méltó vétele bizonyos részleteiben. Ugyanakkor fontos hangsúlyoznom, hogy az elmúlt száz évben ezen különbségek részleteiben is sokkal nagyobbá vált az átfedés, mint azt elsőre gondolnánk.

Az Eucharisztia értelmezésében eltérés van az evangélikus és a református látásmód között is. A református tanítás szerint az úrvacsora jegyei nem válnak Jézus testévé és vérévé. (Ez volt az oka annak, hogy 1529-ben Marburgban Luther Márton felállt az Ulrich Zwinglivel közös asztaltól, amely az evangélikus és a református egyház szétválásához vezetett.) Ugyanakkor református testvéreink sem pusztán „emlékvacsorát” vesznek, mert vallják, hogy az élő, megdicsőült Krisztus az Úrvacsorában valószínűleg jelen van, és teljes valójával közösségre lép az emberrel. Ez a valószínű jelenlét azonban – miként az igehirdetésben is – a Szentlélek által történik. Ezt a református tanítást Kálvin nyomán „*presentia realis*”-nak nevezik. Jézus Krisztusnak a Szentlélek által való valószínű jelenléte teremti meg a vele való titokzatos egyesülést (*unio mystica cum Christo*). „Mi a Szentlélek munkája által olyan bizonyosan részeseivé válunk az Ő valószínű testének és vérének, amilyen bizonyos az, hogy a szent jegyeket az Ő emlékeztére testi szánkba vesszük” (Heidelbergi Káté, 79). Igen tanulságos a számomra, hogy az eltérések ellenére 1973-ban, a Leuenbergi Konkordiában mégis teljes oltár- és szószékközösség jött létre az evangélikus és a református egyház között.

VIGILIA

74

Az Eucharisziáról tartott ökumenikus fórumokon és konferenciákon (így például azon a 2018-as „Utolsó Vacsora” konferencián, amelyet a Pár-

beszéd Házában rendeztek) mind a protestáns, mind pedig a katolikus oldalnak számos olyan tanács fogalmazódott meg, amelyre való nagyobb odafigyeléssel a másik oldal érzékenységet csökkenteni lehetne. Így katolikus oldalon tanácsolt a hívők részvétele nélkül tartott misék számának mérséklése, a minden Eucharisztianál elhangzó szerzési ige és a gyakoribb két szín alatti áldozás; protestáns oldalon pedig tanácsolt, hogy az Eucharisztia legyen mindig az istentisztelet szerves része, és hogy történjen meg a szentség megbecsülése az istentisztelet után.

Fontos idézni Luther Mártonnak a szülőhelyén, Eislebenben szolgáló Simon Wolferinus lelkészhez a halála előtt néhány héttel írt levelét: „Tégy úgy, mint mi itt [Wittenbergben], azaz edd ki és idd ki a szentség maradékát, nehogy előkerüljön az a botrányos és veszélyes kérdés, hogy mikor ér véget a szentség ereje.” Ugyanebben az évben Luther ki akarta átkozni Adam Besserer friesnitz-i lelkészt mint „zwinglista elhajló”-t, mivel az visszatett egy darab, az úrvacsorában már részt vett ostyát a többi közé azzal védekezve, hogy már nincs köztük különbség.³ Luther tehát haláláig a szentségeket megbecsülő gyakorlatot folytatott. Luther álláspontjával és követett gyakorlatával egyezően az 1707-es, a hazai evangélikus egyháztörténetben kiemelkedő fontosságú rózsahegy-i zsinat egyik határozata ez volt: „És minthogy az Úr szent vacsorájának elemeit a beszenteletés után semmiképpen sem kell profanálni, a lelkészek ügyeljenek arra, hogy bizonyosságot szerezvén magoknak a bűnbánók számáról (mit a feloldás és offertorium szedés közben az egyházi megfigyelhet), csak annyi szenteltek be, amennyit a bűnbánók száma kíván.”

Sokszor szoktuk mi protestánsok a saját magunk teológiai álláspontjáról mondani, hogy „Mi a rózsát nem szagoljuk, hanem szirmonként leszedgetjük, és a végén csak egy tuskés bot marad a kezünkben...” Ilyen a közös érzékenyítettség nélkül folytatott teológiai vita is. Ezért is volt már a sivatagi atyáktól kezdve egy vissza-visszatérő tanács, hogy kerülni kell az elmergesedő teológiai vitákat. Jürgen Moltmann evangélikus teológus vágya volt, hogy a communio után maradjunk együtt ülve az asztalnál, és aztán beszéljünk el a teológiai kérdésekről – és ne fordítva. A már említett 2018-as Párbeszéd Háza konferencián hangzott el egy református résztvevőtől: „Kedves Testvérek! Vegyük észre, hogy itt és most olyan doktrínákat próbálunk közös nevezőre hozni, amelyeket elődeink azért és úgy fogalmaztak meg sok száz évvel ezelőtt, hogy ne lehessen őket közös nevezőre hozni...”

Mindezek ellenére mégsem lehet e törekvéseket abbahagyni. Sem teológiai szinten, sem pedig a köznapi élet példáiban. A Magyarországi Evangélikus Egyház zsinata tavalyi döntésével lehetővé tette a „gyermek-úrvacsorát”. Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy bármely megkeresztelt ember egy olyan nagykorú társa jelenlétében, aki szavatolja, hogy a megkeresztelt kellő ismereteket szerzett az Eucharisztiairól (leginkább: elfogadja,

³ Idézi: Jari Jolkonnen
<https://www.piiispajarijolkkonen.fi/puheet/luther-on-the-eucharist-doctrine-and-practice>.

hogyan az Urunk valóságos teste és vére) a nélkül részesülhet az úrvacsorában, hogy konfirmált lenne, azaz felvételt nyert volna az evangélikus egyházba. Érdekes belegondolni abba, hogy ez a megfogalmazás egy új törvényi keretet is nyitott a magyar evangélikus oldal részéről a vegyes felekezetű családok egyszerre történő úrvacsora vételéhez. Számomra evangélikusként (és immáron evangélikus lelkészként is) végtelenül felemelő volt az a jó néhány alkalom az életemben, amikor katolikus testvéreimmel együtt közös Eucharisziát ünnepelhettünk. Ilyen volt a 2019-es szentföldi zarándokutam és sok hazai szerzetesrend által rendezett lelki gyakorlat is. Csak kívánni tudom, hogy mások számára is létrejöhessenek ilyen megszentelő alkalmak.

Erőfeszítéseink folytatására biztasson bennünket Antiochiai Szent Ignác levele a filadelfiaiakhoz: „4.1. Arra törekedjétek, hogy Eucharisziátok egy legyen. Egy ugyanis a mi Urunk, Jézus Krisztus teste, és egy a kehely az ő vérének az egységére. Egy az áldozati oltár, ahogyan egy a püspök a papsággal és a diakónusokkal, hogy Isten szerint cselekedjétek, amit cselekedtek” (Egyházatyák, 17.). Ámen.

Görföl Tibor ÚJDONSÁG 1

TANULMÁNYOK

Thomas Mark Németh	AZ UKRAJNA ELLEN INDÍTOTT HÁBORÚ ÉS AZ EGYHÁZAK 2
Patsch Ferenc	LÉGY BÉKETEREMTŐ! 13
Domaniczky Endre	MÁDL FERENC ÉS A JOCISTÁK 24

SZÉP/ÍRÁS

Markó Béla	ELHAGYOTT KERT (vers) 32
Mircea Cărtărescu	NE KIÁLTSD SOHASEM SEGÍTSÉG (versek) 33
Iancu Laura	A HÍVOTT SZÁM NEM KAPCSOLHATÓ (regényrészlet) 35
Magyar Zoltán	SZENT ANDRÁS FARKASAI (tanulmány) 37
G. István László	MAGYAR NÉPDAL ÉNEKEK ÉNEKÉRE; A FECSKÉK (versek) 45
Babiczky Tibor	A MENNYBEMENETEL ÜNNEPÉN; FARKASOK ÓRÁJA (versek) 46
Tózsér Árpád	A GILISZTA, A RIGÓ ÉS AZ EMBER (vers) 47
Lackfi János	MAGYARÁZAT NÉLKÜL (vers) 48
Luisa Gómez Gascón	SOROR IGNACIA ÁLMA (novella) 49
Simek Valéria	AZT HISZED; MINT A MADÁR; MEGTARTÓ, MEGŐRZŐ HÚSÉG (versek) 54
Szabados Attila	VISSZAHAJOLTAM; GYORSAN A VÍZ (versek) 55
Fenyvesi Félix Lajos	A KÖLTŐ EMLÉKE (vers) 56

KORTÁRS VERS KORTÁRS SZEMMEL

Szemán Krisztina	Vas István: A ROSTIRÓNT LETETTEM 57
------------------	-------------------------------------

A VIGILIA BESZÉLGETÉSE

Vörös István	MARKÓ BÉLÁVAL 62
--------------	------------------

MAI MEDITÁCIÓK

Csermely Péter	EGYETLEN KENYÉR VOLT A HAJÓBAN: JÉZUS 71
----------------	--

EGYHÁZ A VILÁGBAN

Kádár Zsófia – Silvia Notarfonso	A JEZSUITA KUTATÁSOK NEMZETKÖZI SZIMPÓZIUMA 77
Dale M. Coulter	A PÜNKÖSDI-KARIZMATIKUS KERESZTÉNYSÉG FELEMELKEDÉSE 80

KRITIKA

Horváth Csaba	A RÁCSON INNEN. Tóth Krisztina: A MAJOM SZEME 82
---------------	--

SZEMLE

88	részletes tartalom a hátsó borítón
----	------------------------------------